

A térségi oktatáspolitikai az iskolatársulásban

Szigetvár és térsége – az egykori Sziget-vidék – jellegzetesen aprófalvas településszerkezetével mindig is gondot jelentett a közigazgatás számára. A centralizált irányítási rendszerben létrehozott közös községi tanácsok legnagyobbja is alig büszkélkedhet egy-két ezernyi lakossággal. A körzeti általános iskolák létszáma 100–300 tanulóig terjedt. Az egykori szigetvári járás területén ma 41 községi és 1 városi önkormányzat működik. A községek lélekszáma 100–800 fős, Szigetvár városa pedig 12 000 lélekszámú.

A helyi önkormányzatok létrejötte után a térségi együttműködés egy időre háttérbe szorult. A nehezen kivívott autonómia féltése, az önállósághoz kapcsolódó remények – sokszor illúziók – bármiféle kooperáció felvetését szentségtörésnek tartották.

Az elmúlt öt év oktatáspolitikai történései jól nyomon követhetők a volt szigetvári járás általános iskolai hálózatán. Az iskolák körzetesítése az 1980-as évekre meghatározóvá vált. A 11 körzeti iskola mellett csupán 6 településen működött még 1–4 osztályokból összevont tagiskola.

A rendszerváltást követően megalakult önkormányzatok törekvéseiben szinte mindenhol szerepelt a korábban elvesztett intézmények visszaállítása, amely a legtöbb helyen egyet jelentett az iskolával. A települések nagyságrendje (100–800 lélekszám) eleve behatárolta a törekvéseket. Kezdetben az 1–3 osztályokból összevont kisiskolák visszaállítására került sor (Somogyviszló, Szentdénes, Zádor), amelyekben a tanulók létszáma 14–17 fő között mozog. Ezek az iskolák igazgatásilag is önállóak lettek.

Számos önkormányzat a teljes, 1–8. osztályos iskola visszaállítását valósította meg, ami az alacsony létszám miatt részben összevont tanulócsoporthoz szervezését tette lehetővé (Csertő, Vásárosbéc), illetve az osztott tanulócsoporthoz működtetése csak igen nagy önkormányzati áldozatvállalással biztosítható (Hobol).

Ezek a változások természetesen érintették az egykori körzeti iskolákat. A legki-

rívóbb példa a somogyhársági. A korábbi osztott körzeti általános iskola tanulói létszáma ma 50 fő, s 5 tanulócsoporthoz folyik az oktatás. A korábbi körzeti iskolák többsége azonban fennmaradt, és ma is osztott évfolyamokkal működik, megtartva a napközi otthoni ellátást is. Továbbra is működik Almamelléken az általános iskolai diákotthon. A körzeti iskolák tanulói létszáma 107 és 240 fő között mozog. Szigetváron két általános iskolába 1122 tanuló jár. Négy iskolában gyógypedagógiai osztályok is működnek (Kétújfalu, Nagydobsza, Somogyapáti és Szigetvár).

A demográfiai hullámvölgy, a kisiskolák átszervezése egyaránt hozzájárult a körzeti iskolákba járó gyerekek létszámának közel 30%-os csökkenéséhez. A kényeszerű osztályösszevonások, a szakmai feltételrendszer romlása miatt igen sok szülő ma már nem a lakókörzet, hanem a távolabbi, de nagyobb lehetőségeket biztosító iskolákba (Szentlőrinc, Szigetvár) járattja be gyermekét. A hatosztályos gimnázium megjelenése szintén hozzájárult a létszámcsökkenéshez.

Intézményellátó társulások

A térség önkormányzatai a közoktatással kapcsolatos feladatellátási kötelezettségeiket igen változatos formában teljesítik.

Előfordul még, hogy az egykori közös tanácsi területen működő önkormányzatok még a mai napig sem tudtak megállapodni a körzeti iskola működtetését illetően. Ezért évenként megegyezéses alapon törté-

nik a költségek megosztása. Intézményük bizonytalanságban működik: igen sok a tisztázatlan jogi probléma, a finanszírozás akadozik. Az iskola működésének hatékonyságát senki sem kéri számon, a szakmai leépülés jelei egyre szembetűnőbbek.

Létezik az a forma is, amelyben az önkormányzatok iskoláztatási kötelezettségeik teljesítését más fenntartókkal való megállapodásuk útján biztosítják. Egyrészt a hiányzó szolgáltatások (pl. gyógypedagógiai osztály) pótlását, másrészt a szabad iskolaválasztás törvényben meghatározott joga érvényesülésének feltételeit biztosítják ezzel. Ez esetben a normatív állami támogatás és a tényleges költségáfordítás különbözetének megtérítéséről állapotodnak meg. Ez a gyakorlat elsősorban Szigetvár és a közeli települések vonatkozásában él.

A legtöbb iskola fenntartására társulás alakult. A társulásban együttműködő önkormányzatok kötelezettséget vállaltak arra, hogy hosszabb távon fenntartják, működtetik és fejlesztik az oktatási-nevelési intézményeket.

Megállapodásuk rögzíti:

- a finanszírozás formáit, amelyek általában a diákarányos hozzájáruláson alapulnak;

- a munkáltatói jogok gyakorlásának módjait;

- az intézményirányító bizottság jogkörét, működési rendjét.

A társulások működése a gyakorlatban a költségvetéssel kapcsolatos egyeztetésre és az intézmény igazgatója megbízásának előkészítésére terjed ki. Az intézményirányító bizottság tagjai általában a társult önkormányzatok polgármesterei, elnöke pedig a közös intézmény székhelyének polgármestere. A helyi iskolapolitika kialakításában a társulásoknak még nagyobb szerepet kellene vállalniuk. Rendelkezniük kellene helyi közoktatásfejlesztési koncepcióval is. A megállapodásokat az intézmény működésére, a fenntartói felelősség érvényesítésére vonatkozó részekkel kellene kiegészíteni:

- rendezni kellene az alapító okirattal és a szervezeti és működési szabályzattal kapcsolatos jóváhagyási jogköröt;

- a törvényességi ellenőrzéssel kapcsolatos jogkörökben való eljárás illetékességét;

- a pedagógiai program jóváhagyásával kapcsolatos kötelezettségeket;

- az intézményi munka hatékonyságának megítélésére vonatkozó eljárási szabályokat;

- az érdekelteket érdekegyeztető testületekkel (iskolaszék, szm, diákönkormányzat) való együttműködés módozatait.

Várhatóan a továbbiakban elsősorban alsó tagozatos kisiskolák alapítására, bővítésére kerül sor. Az önkormányzatok többsége anyagilag is érdekeltté válik az iskoláztatás társulási formában való megszervezésében. A közoktatás szervezésével és irányításával kapcsolatos átmeneti szabályokról rendelkező 1995. évi LXXXV. tv. a nyolc évfolyammal működő általános iskola évfolyamai számának csökkentését és növelését egyaránt kemény feltételekhez köti. Ehhez hasonlóan szabályozni kellene az iskolák alapításának és működésének feltételeit, megszabván a szakmai kritériumokat is.

Térségi együttműködés

A kistérségi (körzeti) együttműködés mellett a nagyobb kiterjedésű (Szigetvár és egész vonzáskörzetére vonatkozó) kooperációra is szükség lenne.

1990-ben megszűnt a Szigetvár székhellyel működő nevelési tanácsadó. Feladatkörének ellátása azóta is részben megoldatlan. (A tankötelezettséghez szükséges fejlettség elérésének megállapítását a pécsi intézet végzi, időszakos megbízáttal.) A térségben működő önkormányzatoknak társulási formában Szigetváron egy olyan pedagógiai szakszolgálatot kellene működtetniük, amely:

- gyógypedagógiai szolgáltató központként működne (utazó gyógypedagógust, pszichológust, logopédust, szakorvost, esetleg szociális munkásokat foglalkoztatva);

- nevelési tanácsadóként működve elvégezné a tankötelezettséggel, valamint a beilleszkedési, magatartási és tanulási zavarokkal kapcsolatos vizsgálatokat.

Sajnálatos, hogy a jelenlegi normatív állami hozzájárulások rendszerével ezek az intézményekkel nem számol, működtet-

sükhöz a központi költségvetés nem járul hozzá. Pedig ezzel biztosítani lehetne az önkormányzatok érdekelttségét ezen intézmények fenntartásában. A közoktatási törvény az intézmények között felsorolja a pedagógiai szakszolgálatot, megadva a működtetés lehetséges módozatait. Törvény rögzíti, hogy amennyiben a körzeti feladat ellátását egyik önkormányzat sem vállalja, a megyei önkormányzat köteles az intézmények működéséről gondoskodni. A gyakorlatban azonban – a szigetvári példa is mutatja – egyes területek akár évekig is ellátatlanul maradhatnak.

Érdemes lenne – valamennyi önkormányzat bevonásával – átgondolni az egész térség oktatáspolitikai helyzetét, az iskolaszerkezeti változásokból adódó feladatokat. Különösen indokolt a 9–10. osztályok működtetésével kapcsolatos együttműködés.

Az önkormányzatok közoktatással kapcsolatos tevékenységi ellátása

Az intézmények fenntartásával, működtetésével kapcsolatos igazgatási-hatósági teendők ellátása az önkormányzatok hivatalának hatásköre.

A tanügyiigazgatáshoz értő szakemberek alkalmazására elsősorban a városokban van lehetőség, a községi önkormányzatok kénytelenek nélkülözni az ezen feladatkör ellátásához szükséges személyeket. Ezért gyakran megkérdőjeleződik döntéseik szakszerűsége, illetve a testület elé kerülő anyagok megalapozottsága. Átgondolást igényel a művelődés-igazgatási feladatok – városokhoz kapcsolt – társulások formában történő megszervezése.

A helyi iskolapolitika kialakítása során a lakóhelyi közösségek iskoláztatási igényeinek feltárása, egyeztetése, képvisellete a közoktatási bizottságok feladata. Ezen testületek zömében szintén a városokban működnek. E feladatot a községekben az intézményfenntartó társulások működtetésére létrehozott bizottságok is elláthatják. Ha a település egyedül tartja fenn az intézményt, akkor az iskolaszéket kellene ezen jogkörökkel felruházni.

Az önkormányzatoknak meghatározó szerepük és jelentőségük van a helyi közösség

iskoláztatásának megszervezésében és ellátásában. Feladataik szakszerű ellátása feltételezi az előzőekben vázolt szervezeti keretek kialakítását és hatékony működtetését.

Az intézmények szakmai társulása: az iskolaszövetség

Az önkormányzatok hivatalai nem rendelkeznek az intézmények szakmai munkáját direkt módon befolyásoló feladat- és hatáskörrel. Az iskolák szakmai szolgáltatásokkal való segítését, tevékenységük szakmai befolyásolását az e célra szervezett, illetőleg e feladattal megbízott szakmai intézmények végzik. A megyei pedagógiai intézetek – korlátozott lehetőségeik ellenére is – jelentős erőfeszítéseket tettek e cél megvalósulása érdekében az utóbbi években is. Szervezték a pedagógusok továbbképzését, működtették a szaktanácsadói hálózatot, közreműködtek az intézmények szakmai értékelésében, tantárgyi méréseket végeztek. A szolgáltatások igénybevétele az intézmények részéről önkéntes, s egyre jelentősebb anyagi ráfordítást is igényel. Esetenként a leginkább rászoruló intézmények kapcsolata szűnik meg a szakmai központokkal. Az igénytelenségből fakadó közömbösség, a pénzhiány okozta eltávolodás káros következményei hosszabb távon is nyomasztóan hatnak az iskolák szakmai fejlődésére. Az oktatási törvény korrekciója minden bizonnyal megerősítőleg hat a pedagógiai intézetekre és az országos szakmai központokra.

A közelmúltban az oktatási intézmények együttműködésének jellegzetesen új formája alakult ki: az iskolaszövetség. Történeti előzményei azok az iskolatársulások voltak, amelyek a rokon törekvéseket mutató iskolák között jöttek létre. Az iskolaszövetség a nevelőközösségek önkéntes tömörülése. Olyan szakmai szervezet, amely az együttműködés alapelveit és közös törekvéseit cégbíróági bejegyzéssel megerősített alapszabályban rögzíti.

A horizontális szakmai kapcsolatok keresése, az önkéntes alapon történő társulás a rendszerváltást követő időszakban erősödött fel. A központi irányítás megszűnése, az intézményi mozgáster kiszélesedése, az intézményhasz-

nálók igényeinek erőteljes megjelenése, az önálló programalkotás lehetősége olyan helyzetet teremtett, amelyben a hosszabb távú érdekközösség alapján az intézmények keresik a természetes szövetségeket.

A vállalkozás kockázata éppen a problémák sokszínűségében rejlik. Olyan sok mindenre kellene egyszerre gyógyírt találni, hogy egy-egy iskolaszövetség inkább „betegségélyező egylethez”, mintsem szakmai tömörüléshez hasonlít. Jöhetne persze a bölcs tanács: az azonos törekvések mentén kell hosszabb távú érdekközösséget szervezni. A távolság azonban igen nagy úr, a rossz infrastruktúra a földrajzi közelségben levők között teremt csak szakmai kapcsolatot. Ezen túllépni csak az igazán vállalkozó szelleműek mernek.

Szigetváron 1992 novemberében, egyéves előkészítő munka eredményeként alakult meg a társulás, egészen pontosan: a Szigetvár és Környéke Alapfokú Oktatási-Nevelési Intézményeinek Szövetsége. Az alapító iskolák nagyságrendje igen változatos: a város két nagynak számító iskolája mellett 8 körzeti általános iskola, 1 nevelőotthon és 3, közelmúltban létesült kisiskola írta alá az alapító okiratot. A földrajzi közelségen és az iskolafokozaton (általános iskola) kívül más közös vonást nem találunk ezen intézményekben.

Ezért a működés célmeghatározása is általános:

- a szövetség tagjai segítik a közoktatás megújítási törekvéseit, az iskolák szakmai fejlesztését;

- közreműködnek tagjaik képzésében, továbbképzésében, az önképzés lehetőségeinek kiszélesítésében;

- erősítik, támogatják az iskolák szakmai és gazdasági autonómiáját;

- támogatják a helyi pedagógiai-képzési programokat;

- erősítik és egyeztetik az iskolák külső kapcsolatait;

- erősítik a szakmai nyilvánosságot, hozzájárulnak az iskolák információs kapcsolatainak a fejlesztéséhez;

- felkérésre közreműködnek az iskolák szakmai munkája elemzésében, értékelésében;

- közös jogsegélyszolgálatot működtetnek, illetve érdekvédelmi funkciót is felvállalnak.

A fenti célkitűzésekben a résztvevők igényei fogalmazódtak meg. Az előkészítő időszakban már kialakult munkaforma – a térségi szakmai munkaközösségek rendszere – a szövetség egyik meghatározó tevékenységi formája, amelyben kétszáz pedagógus vesz részt. A munkaközösségek szakmai fejlesztő programokon tevékenykedő csoportokból épülnek fel, s ez már egy lépés a differenciált együttműködés felé. Az igazgatói munkaközösség vállalta tagjai szakmai továbbképzését, tapasztalatcserék szervezését, valamint a munkáltatói és gazdálkodási feladatok ellátásához szükséges tanácsadói rendszer működtetését. Különösen fontosnak tartjuk, hogy az új megbízatású igazgatók megfelelő segítséget kapjanak munkájukhoz.

A társulás kialakít egy információs központot, amely elérhető közelségben biztosítja a legfontosabb szakmai dokumentumokat, igazgatási és jogi útmutatókat.

A tevékenység anyagi feltételeit a résztvevő intézmények tagdíja, illetve a munkaközösségek működéséhez biztosított támogatása biztosítja. A szövetség legfelsőbb szerve: a közgyűlés, amely az operatív teendők ellátására vezetőséget és számvizsgáló bizottságot választott.

Folyamatosan kiépítjük kapcsolatainkat az önkormányzatokkal, a megyei pedagógiai intézettel és más, hasonló feladatokat főlvállaló iskolatársulásokkal.

A szövetség igyekszik megőrizni a korábbi tevékenység értékes elemeit. Térségi tanulmányi és sportversenyeket, vetélkedőket rendezünk. Továbbképzési napok keretében felkészítést biztosítunk az új szakmai feladatokhoz. A térségben folyó innovációs törekvések megismerésére szakmai bemutatónapokat szervezünk.

Az önkéntes részvétel nagyobb felelőssége érzékelhető a kezdeményezések és az együttműködési formák bővülésében. A résztvevők felismerték az összefogás szükségességét. Bízunk benne, hogy ennek egyre több értéke is megmutatkozik majd.

Egy demokratikus oktatáspolitikai igen sokszínű kapcsolódási lehetőségeket biztosít a gyakorlati végrehajtásban közreműködő önkormányzatok, nevelőtestületek számára. Az együttműködés formái térsé-

genként igen eltérőek lehetnek. A hosszabb távú kapcsolatok alapját képezik egy, a mainál sokkal stabilabb oktatáspolitikának.

Kolics Pál

„A bőrömből még kibújhatok, de az agyamból nem”

Montázs Tóth Géza üzeneteiből

Legelőször a szakmunkástanulók számára rendezett olvasótáborban találkoztam vele, de gyakran tartott előadást gyerekeknek is. Aztán a felnőtteknek rendezett olvasótáborokba hívtuk, ahol több ízben társadalomtudósok és teológusok társaságában beszéltem kedvenc témáiról: az élet csodájáról, az evolúcióról, az agrárról és a tudatról, a tudás és a hit kapcsolatáról. Többször megfordult Embertan műhelyünkben is: első alkalommal *Balassa Péter* esztéta társaságában, legutóbb egy fundamentalista teológussal beszélgetve. Kutató biológusként azonnal a leglényegesebb kérdések izgatták. Tévériporterként a legnagyobb természettudósok engedték közelükbe, s a Fővárosi Pedagógiai Intézet (innen ment volna hamarosan nyugdíjba) biológiai főszaktanácsadójaként a legnagyobb tudósokkal hozta össze tanártársait. Mind-egyik szerepében nagyokat „alakított” mint kommunikátor is, ami nem csoda, hisz középiskolás korában még színészi pályára készült. Hogy biológus lett, abban nagy szerep volt a pápai és a soproni bencés gimnáziumnak, ahol – szemben az állami iskolákkal – már biológiát is tanítottak, s *Szólás Honor* atyának, aki az evolúcióval is megismertette tanítványait. Halála előtt két hónappal a Zsinati Klubban, a II. vatikáni Zsinat szellemében egyházuk megújításában felelősséget érző katolikus értelmiségiek körében beszélgethettem vele „rögeszméről”. Ezúttal is a szípkázó rögtönzés és az elmélyült összegezés élményében részesülhettünk, ami azóta immár továbbadandó üzenetként alakult. Ezt igyekszem átadni.

„Akkor énbennem valami elementáris csodálkozás jön létre”

Amikor – „felvezetve” a beszélgetést – megemlítettem, hogy még akkor sem engedett jöttányit sem a tudományból, amikor kisebb gyerekeknek vagy bölcsészeknek tolmácsolta a biológiát, megjegyezte, azért sem higíthatta fel a biológiát, mert „híg az eléggé magától is, hiszen a természettudományok közül a puha tudományok közé tartozik, szemben a fizikával, vagy még a kémiával szemben is. Eddig még nem sikerült axiomatikus biológiát csinálni. A biológia nagyon peremterület, amely a humántudományokkal állandó információcserében, sűrűlődsben van. Időnként át-tör a másik területre – elég most csak a szociobiológiára gondolni –, kikönyöklő magának a teret, s kissé rendetlenül viselkedik.” Hogy akkor miért nem a keményebb természettudományokat választotta, Tóth Géza Szólás Honort említette, aki egy hónapon keresztül tanította nekik a darwinizmust, „a maga sajátos módján, személyi fűszerrel, *Teilhard de Chardin* és mások ismeretében. Hittanárunk, *Bajtai Oros* természetesen vitázott ezzel a dologgal, mi meg a Szólásnak elmondtuk, hogy a Bajtai mit mondott. Szólást elfogta mérreg, ráütött az asztalra, s azt mondta: közöljétek a Bajtaival, hogy ne üsse az orrát az Isten dolgába, s ezzel az ügy le is zárult.” Mellesleg ez a hittanár volt az a személy, aki legközelebb került hozzám: „Ő tette rám a legnagyobb benyomást, emléke kitörölhetetlen. Bármilyen problémám